

MAŁGORZATA B. MAJEWSKA

ZAŁĄCZNIKOWY SŁOWNIK GLOTTODYDAKTYCZNY JAKO PROBLEM LEKSYKOGRAFICZNY I DYDAKTYCZNY

Na początek warto przypomnieć, że w praktyce glottodydaktycznej nastąpił przełom, wynikający ze zmiany podejścia do nauczania słownictwa. Istotę tej zmiany tak przedstawiają Ewa Lipińska i Anna Seretny:

Najstarsza definicja języka mówi, że składa się on z gramatyki i słownika [...]. Wpisana w nią równowaga nie znajdowała jednakże odbicia w dydaktyce języków obcych, w której system gramatyczny dominował nad leksykalnym. Dopiero w podejściu komunikacyjnym zwrócono uwagę na konieczność nie tyle systematycznego, jak dotychczas, ile systemowego nauczania słownictwa, nadając mu nieco większą rangę.

Zintegrowana dydaktyka słownictwa i gramatyki, jak pokazuje doświadczenie, skutkuje lepszym opanowaniem leksyki przy równie dobrym wyćwiczeniu struktur gramatycznych. Opiera się ona na planowanym wykorzystaniu materiału leksykalnego wypracowanego na zajęciach w toku ćwiczeń o charakterze gramatycznym¹.

Jest rzeczą oczywistą, że w tej sytuacji w refleksji glottodydaktycznej nabierają wagi słowniki oraz poświęcone im prace analityczne. Dotychczasowa literatura przedmiotu obejmuje słowniki ogólne i glottodydaktyczne (dydaktyczne, pedagogiczne²) oraz omówienie ich cech i sposobów wykorzystania w procesie

---

Dr MAŁGORZATA B. MAJEWSKA – adiunkt Instytutu Filologii Polskiej na Wydziale Nauk Humanistycznych UKSW; adres do korespondencji: ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa; e-mail: m.majewska@uksw.edu.pl

¹E. LIPIŃSKA, A. SERETNY, *Integrowanie kompetencji lingwistycznych w glottodydaktyce na przykładzie nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego. Poradnik metodyczny z ćwiczeniami*, Kraków 2013, s. 77.

² W dyskursie glottodydaktycznym sformułowanie *słownik pedagogiczny* jest jednoznaczne, ale w metaleksykografii już tak nie jest, ponieważ *słownik pedagogiczny* to również słownik gromadzący i opisujący terminologię i słownictwo używane w naukach pedagogicznych. Z tego powodu zdecydowano, że w niniejszym artykule będzie używać się wyrażenia *słownik glottodydaktyczny*

dydaktycznym. Autorami podejmującymi wspomnianą tematykę byli m.in.: Barbara Bartnicka i Roksana Sinielnikoff³, Stanisława Hrabkowa i Irena Kalińska⁴, Zofia Kurzowa⁵ i Halina Zgólkowa⁶, Danuta Buttler⁷, Mirosław Skarżyński⁸, Iwona Malasińska⁹, Bożena Ostromecka-Frączak¹⁰, Anna Seretny¹¹ oraz Bożena Sieradzka-Baziur¹².

Dodatkową motywacją do podjęcia refleksji nad słownikami są wytyczne zawarte w dokumencie *Europejski system opisu kształcenia językowego* (dalej skrót: ESOKJ)¹³. Nie określają one wprawdzie katalogu środków językowych, które mają być poznane na poszczególnych etapach kształcenia, ale wyznaczają cele, które mają być realizowane¹⁴. Na przykład na poziomie A1: „użytkownik języka dysponuje bardzo podstawowym zakresem słów i prostych wyrażen związanych z danymi osobowymi i potencjalnymi, prostymi sytuacjami komunikacyjnymi”¹⁵.

---

zamiast *słownik pedagogiczny*. Por. np. W. OKOŃ, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1987; M. KIENIEWICZ, M. KIENIEWICZ, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009.

³ B. BARTNICKA, R. SINIELNIKOFF, *Słownik podstawowy języka polskiego dla cudzoziemców*, Warszawa 1978 i Kielce 1979.

⁴ S. HRABKOWA, I. KALIŃSKA, *Słownik czasowników polskich*, Łódź 1975 i 1989.

⁵ Z. KURZOWA, *Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego wraz z indeksem pojęciowym wyrazów i ich znaczeń*, Kraków 1999.

⁶ Z. KURZOWA, H. ZGÓLKOWA, *Słownik minimum języka polskiego*, Poznań 1992; H. ZGÓLKOWA, *Podstawowy słownik języka polskiego z zarysem gramatyki polskiej*, Poznań 2008.

⁷ D. BUTTLER, *Mały słownik homonimów polskich dla cudzoziemców*, Warszawa 1986.

⁸ M. SKARŻYŃSKI, *Mały słownik słowotwórczy dla cudzoziemców*, Kraków 1989.

⁹ I. MALASIŃSKA, *Uczymy posługiwania się słownikami*, „Języki Obce w Szkole” 45 (2001), nr 4 (226) s. 74-75.

¹⁰ B. OSTROMĘCKA-FRĄCZAK, *Historia leksykografii słoweńskiej*, Łódź 2007; TAŻ, *Słownik dwujęzyczny i jego rola w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, [w:] B. OSTROMĘCKA-FRĄCZAK (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców*, Łódź 1998, s. 389-395; TAŻ, *Słowniki dydaktyczne do nauki języka polskiego jako obcego. Teoria i praktyka*, [w:] J. MAZUR (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000, s. 323-331.

¹¹ A. SERETNY, *Definicje i definiowanie*, Kraków 1998; TAŻ, *Leksykografia pedagogiczna – Słowniki w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, [w:] TAŻ, *Słownictwo w dydaktyce języka. Świat słów na przykładach języka polskiego jako obcego*, Kraków 2015, s. 297-318.

¹² B. SIERADZKA-BAZIUR, *Słownik języka polskiego a nauka tego języka*, [w:] J. MAZUR (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000, s. 333-344; TAŻ, *Czy nowe polskie słowniki mogą pomóc cudzoziemcom w nauce języka polskiego?*, [w:] J. TAMBOR, R. CUDAK (red.), *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, Katowice 2001, s. 198-204.

¹³ D. COSTE, B. NORTH, J. SHEILS, J. TRIM, *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie (wersja polska)*, tł. W. Martyniuk, Warszawa 2003.

¹⁴ Por. ESOKJ, s. 131.

¹⁵ ESOKJ, s. 41.

Zdaniem Anny Seretny:

Ogólnikowość rozwiązań nie jest bynajmniej wadą dokumentu. Jest to przecież system opisu, a nie opis systemu. Nie można więc ani wyznaczać, ani tym bardziej przypisywać zakresów kształcenia do poszczególnych poziomów, gdyż mogą one być po części determinowane specyfiką kodu¹⁶.

Choć tezy ESOKJ tylko w niewielkim stopniu pomagają w zestawieniu list leksemów, które powinny zostać przyswojone na poszczególnych etapach kształcenia, europejskie ustalenia postulują również opracowanie słowników. Na przykład dla poziomów kształcenia elementarnego (A1) i podstawowego (A2) przewiduje się tak zwany *słownik minimum*, który powinien zawierać od 1800 do 2000 jednostek. Opracowane dla poszczególnych etapów kształcenia programy nauczania¹⁷ też nie udzielają w tym względzie precyzyjnych wskazówek. Przy zbieraniu leksyki do planowanego słownika można wykorzystać wykaz rozbudowanych pól tematycznych w obrębie trzynastu kategorii:¹⁸

1. Człowiek;
2. Rodzina;
3. Życie codzienne;
4. Sposoby spędzania czasu;
5. Mieszkanie;
6. Miejsca;
7. Środki transportu;
8. Praca;
9. Edukacja;
10. Żywnienie;
11. Zakupy i usługi;
12. Zdowie i higiena osobista;
13. Środowisko naturalne.

Nie przewiduje się zestawienia katalogu jednostek, które mają być przyswojone, co skutkuje niemożliwością zbudowania siatki haseł słownika. Brak odgórnie ustalonych list jednostek wprowadzanych na poszczególnych etapach kształcenia skutkuje różnorodnymi listami leksemów wprowadzanych na tym samym poziomie nauki. W konsekwencji niemożliwe jest zbudowanie słowników

¹⁶ A. SERETNY, *Słownictwo w dydaktyce języka...*, s. 39.

¹⁷ J. JANOWSKA, E. LIPIŃSKA, A. RABIEJ, S. SERETNY, P. TURKA (red.), *Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1-C2*, Kraków 2011.

¹⁸ Por. A. SERETNY, *Słownictwo w dydaktyce języka...*, s. 337.

dla kolejnych kursów. Wydaje się, że realną pomocą w zestawieniu siatki haseł słownika dla cudzoziemców rozpoczynających naukę języka polskiego mogą być słowniki wydrukowane w dotychczasowych podręcznikach dla początkujących. Z tego powodu zdecydowano przyjrzeć się jednemu z takich podręczników.

Na potrzeby artykułu utworzono termin *załącznikowy*¹⁹ *słownik glottodydaktyczny*, przez który rozumie się słownik umieszczony na końcu podręcznika do nauki języka obcego. W założeniu teoretycznym na słownik załącznikowy składają się słowniki umieszczone w poszczególnych jednostkach dydaktycznych danego podręcznika. Zawartość słownika załącznikowego powinna zatem odzwierciedlać zawartość poszczególnych słowników lekcyjnych. Wydaje się, że jest to zgodnie z oczekiwaniami odbiorcy. Należy zaznaczyć, że niekiedy na końcu podręcznika brak słownika i jedynie poszczególne jednostki dydaktyczne zawierają części zatytułowane *Słownik* lub *Słowniczek*. Na podstawie poszczególnych słowników lekcyjnych można zbudować całościowy, zbiorczy słownik, który w niniejszym artykule nazywa się słownikiem załącznikowym. Warto podjąć trud zestawienia całościowego słownika, bo pozwala to na różnorodny ogląd leksyki będącej podstawą procesu dydaktycznego w ramach pracy z danym podręcznikiem.

Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na złożoność i ważność problemu, jakim jest słownik załącznikowy. Za podstawę analiz wybrano podręcznik Kamili Dembińskiej i Agnieszki Małyski *Start 1 Survival Polish. Podręcznik do nauki języka polskiego na poziomie A0*²⁰, o którym autorki piszą:

Start to kompleksowy materiał do nauki języka polskiego, zawierający:

- podręcznik,
- materiały audio,
- zeszyt lektora wraz z komentarzem do podręcznika studenta, testami, dodatkowymi ćwiczeniami i gramami.²¹

Z powyższego łatwo wysnuć wniosek, że autorki nie traktowały opracowania słownika jako swoistego problemu glottodydaktycznego. Informację o tym, że podręcznik zawiera słownik, znajdujemy w *Zeszycie lektora*, gdzie czytamy:

Zamieszczony po każdej lekcji słowniczek ma być przede wszystkim pomocą dla ucznia w porządkowaniu nowego słownictwa. W dużej mierze od ucznia zależy, w

¹⁹ Termin *słownik załącznikowy* zbudowano przez analogię do terminu *bibliografia załącznikowa*.

²⁰ K. DEMBIŃSKA, A. MAŁYSKA, *Start 1 Survival Polish. Podręcznik do nauki języka polskiego na poziomie A0*, Warszawa 2010, [bez ciągłej, arabskiej numeracji stron].

²¹ K. DEMBIŃSKA, A. MAŁYSKA, *Start 1 Survival Polish. Zeszyt lektora*, Warszawa 2010, s. 11.

jaki sposób zechce z niego korzystać. Może wpisywać nowe słowa na lekcji pod kontrolą lektora lub pracować samodzielnie.

Praca ze słownikiem jest też okazją dla lektora do sprawdzenia, na ile uczeń opłacał słownictwo w danej lekcji.²²

Na następnej stronie zamieszczono podobiznę słownika zamieszczonego na końcu pierwszej lekcji analizowanego podręcznika.

Jak widać, słownik składa się z alfabetycznego wykazu jednostek należących do języka polskiego, którymi są między innymi: formy podstawowe leksemów (np. *mapa, mówić, źle*), formy fleksyjne (np. *nie rozumiem*) oraz różnego typu połączenia wyrazowe (np. *dzień dobry, jak jest po polsku...?, proszę słuchać*). Autorki pozostawiają uczniom dodanie odpowiedników innojęzycznych, co w efekcie doprowadzi do powstania słowników polsko-innojęzycznych. Typy i poprawność powstałych w ten sposób słowników pozostają w ścisłym związku z kompetencjami językowymi uczących się. To samo w sobie niezwykle interesujące zagadnienie nie może być rozwinięte w niniejszym artykule z powodu braku dostępu do słowników uczniów. Można i należy natomiast pochylić się nad zawartością wykazów umieszczonych przez autorki w częściach lekcji zatytułowanych *Słownik*. Zasadne wydaje się pytanie o liczebność jednostek w poszczególnych słownikach. Po niżej przedstawiono zestawienie liczbowe jednostek umieszczonych na końcu poszczególnych lekcji.

Lekcja	Numer strony	Liczba jednostek w <i>Słowniku</i>
1	1.16	88
2	2.16	78
3	3.14	73
4	4.12	31
5	5.18	66
6	6.14	57
7	7.18	48
8	8.14	25
9	9.14	44
10	10.23	24
Łącznie:		534

Jak widać z zestawienia, autorki na pierwszej lekcji zaplanowały wprowadzenie prawie czterokrotnie więcej jednostek niż na ostatniej (86 do 24). Liczebność poszczególnych słowników lekcyjnych wskazywać może na nieproporcjonalne wprowadzanie leksyki w czasie trwania kursu. To zagadnienie wykracza poza ramy zainteresowania w niniejszym artykule.

²² Tamże, s. 11.

LEKCJA 1

15 słownik

asystentka		ona	
bank		osiem	
bardzo mi miło		pan	
co		pani	
co słychać?		parasol	
cytryna		paszport	
część		pięć	
cztery		pisać	
czy		plus	
do widzenia		pokój	
dobrze		Polska	
dwa		po polsku	
dyrektor		powtórzyć	
dzień dobry		proszę	
dziewięć		proszę literować	
dziękuję		proszę mówić	
fantastycznie		proszę numerować	
fatalnie		proszę pisać	
film		proszę powtórzyć	
gitara		proszę słuchać	
hotel		przepraszam	
informacja		radio	
ja		recepcja	
jak?		rezerwacja	
jak jest po polsku...?		rozumiem	
jako tako		siedem	
jeden		słuchać	
klucz		student	
komputer		sytuacja	
lampa		sześć	
lektor		tak	
literować		taksówka	
literowanie		telefon	
mapa		to	
minus		to jest ...	
mówić		trzy	
na lotnisku		tu	
nazywać się		ty	
nie		uniwersytet	
nie rozumiem		wino	
numer		wizytówka	
numerować		zegar	
oliwa		zero	
on		źle	

Zebrane w powyższym zestawieniu dane wymagają też innego komentarza. Pierwsze i najważniejsze jest stwierdzenie, że odtworzona wartość 534 nie jest tożsama z liczbą jednostek leksykalnych umieszczonych w słownikach lekcyjnych. Wynika to z zasygnalizowanej wyżej decyzji autorek o hasłowaniu nie tylko form podstawowych, ale też połączeń wyrazowych. Drugą ważną uwagą jest stwierdzenie, że liczba i jakość leksyki wprowadzonej w toku poszczególnych lekcji nie odpowiada liczbie i jakości jednostek umieszczonych w *Słowniku* kończącym lekcje. Na przykład w słowniku do pierwszej lekcji nie ma m.in. rzeczowników *alfabet, ćma, koń, lekcja, Lublin, Rosja*, choć występują one w materiałach do lekcji. W słowniczku do szóstej lekcji widnieje połączenie *lekcja polskiego*. Przymiotnika *polski* nie zawiera żaden ze słowniczków. Szczegółowe omówienie relacji między zawartością lekcji i słownikami do nich wykracza poza ramy zainteresowania w niniejszym artykule. W tym miejscu należało jednak zaznaczyć brak adekwatności obu zbiorów. W dalszej części artykułu nastąpi analiza odtworzonego słownika załącznikowego.

W toku moich prac nad słownikami lekcyjnymi jednostki umieszczone na końcu poszczególnych jednostek dydaktycznych zostały wpisane do arkusza, co umożliwiło dalszą weryfikację zgromadzonego materiału leksykalnego. Połączenia wyrazowe rozpisano tak, aby poznać faktyczną liczbę umieszczonych w słowniku jednostek leksykalnych. Formy fleksyjne sprowadzono do form podstawowych. Poniżej przedstawiono rozkład jednostek na poszczególne litery alfabetu w odtworzonym słowniku załącznikowym.

Litera	Liczba	Litera	Liczba
A	9	N	22
B	14	O	16
C	26	Ó	1
D	38	P	75
E	2	R	16
F	11	S	46
G	12	Ś	6
H	2	T	25
I	6	U	7
J	16	W	22
K	36	Z	20
L	14	Ż	1
Ł	2	Ź	3
M	35	Łącznie: 483	

Różnice w liczbach: 534 pozycje w słownikach i 483 jednostek leksykalnych wynikają z dwu powodów. Po pierwsze, jednaście jednostek występuje w słownikach lekcyjnych dwa razy; są to: *długopis, imieniny, kino, ładny, pracować,*

samochód, szybki, teraz, to, w restauracji i z. Po drugie, niektóre jednostki wchodzą w skład więcej niż jednego połączenia, np. *dobry wieczór* i *dzień dobry*.

Zebrany materiał leksykalny przeanalizowano pod kątem udziału w nim poszczególnych części mowy. Rzeczowniki, czasowniki i przymiotniki to około 75% zgromadzonej leksyki.

	Litera	Liczba
RZECZOWNIKI	A	8
	B	7
	C	10
	D	12
	E	1
	F	9
	G	6
	H	2
	I	4
	J	6
	K	27
	L	11
	M	25
	N	8
	O	7
	P	41
	R	13
	S	22
	Ś	4
	T	9
U	3	
W	10	
Z	9	
Ż	1	

Łącznie: 255

Ponad połowa wszystkich zarejestrowanych w zrekonstruowanym słowniku leksemów to rzeczowniki (blisko 53%). Czasowników jest zaledwie 8%. W tabeli poniżej odtworzono listę czasowników. Ich dobór nie budzi kontrowersji.

	Litera	Liczba	Jednostki
CZASOWNIKI	B	1	<i>być</i>
	C	1	<i>chcieć</i>
	D	1	<i>dziękować</i>
	G	2	<i>gotować, grać</i>
	I	1	<i>łść</i>
	J	1	<i>jechać</i>
	K	2	<i>kosztować, kupować</i>

U	Litera	Liczba	Jednostki
	L	2	<i>literować, lubić</i>
	M	4	<i>mieć, mieszkać, móc, mówić</i>
	N	2	<i>nazywać się, numerować</i>
	P	9	<i>pić, pisać, powtórzyć, pozdrawiać, pracować, proponować, prosić, przełożyć, przepraszać</i>
	R	1	<i>robić</i>
	S	5	<i>skomplikować, słuchać, słycać, spać, stresować</i>
	T	1	<i>trwać</i>
	U	1	<i>umówić się</i>
	W	2	<i>wiedzieć, witać</i>
	Z	3	<i>zamówić, zaprosić, zarezerwować</i>

Łącznie: 39

Z przeprowadzonych wyliczeń wynika, że sześćdziesięciogodzinny kurs polszczyzny na poziomie A0 może być zaopatrzony w słownik pomagający przyswoić około 500 jednostek leksykalnych. Opracowanie tak małego słownika może wydawać się zadaniem łatwym. Może być również zbagatelizowane jako niepotrzebny trud. Jeśli jednak uświadomić sobie fakt, że odbiorca podręcznika nie może korzystać z większych słowników, bo wcale nie zna polszczyzny, problem nabiera wagi. Złożony problem leksykograficzny i glottodydaktyczny polega zatem na selekcji materiału i wyborze najwłaściwszej formy opisu. Problem doboru leksemów ma charakter ilościowy i jakościowy. Które z tysięcy polskich rzeczowników, czasowników i przymiotników powinny zostać przyswojone jako pierwsze? Autorki analizowanego podręcznika postanowiły zaznajomić uczniów z blisko siedemdziesięcioma przymiotnikami, które stanowią około 14% zaproponowanego uczącym się słownictwa.

W poniższej tabeli podano wykaz przymiotników uwzględnionych w zrekonstruowanym słowniku. W doborze przymiotników zarysowuje się indywidualny, autorski charakter podręcznika. Listę tę można uznać za jedną z możliwych propozycji dydaktycznych. Należy przy tym zwrócić uwagę na pewne braki. Słownik rejestruje przymiotniki *słodki* i *pikantny*, ale brak w nim takich jednostek, jak *kwaśny*, *gorzki* i *słony*.

PRZYMIOTNIKI	Litera	Liczba	Jednostki
	A	1	<i>aktywny</i>
	B	4	<i>benzynowy, biały, boży, brązowy</i>
	C	3	<i>czarny, czerwony, czysty</i>
	D	6	<i>długi, dobry, doskonały, drogi, duży, dynamiczny</i>
	E	1	<i>elegancki</i>
	G	3	<i>gazowany, głodny, gorący</i>
	K	4	<i>kaloryczny, komfortowy, komórkowy,</i>

– ○	Litera	Liczba	Jednostki
			<i>konferencyjny</i>
	L	1	<i>lotniczy</i>
	Ł	2	<i>ładny, łatwy</i>
	M	4	<i>mały, mineralny, młody, mocny</i>
	N	7	<i>największy, następny, niebieski, niegazowany, normalny, nowoczesny, nudny</i>
	O	1	<i>odpowiedzialny</i>
	P	7	<i>pikantny, polski, pomarańczowy, pracowity, prasowy, profesjonalny, prywatny</i>
	S	7	<i>słodki, służbowy, smaczny, solidny, sympatyczny, szary, szybki</i>
	Ś	1	<i>średni</i>
	T	2	<i>tani, trudny</i>
	U	2	<i>ulgowy, ulubiony</i>
	W	5	<i>ważny, większy, wolny, wygodny, wysoki</i>
	Z	5	<i>zajęty, zdrowy, zielony, zimny, zły</i>
	Ż	1	<i>żółty</i>
	Łącznie: 67		

Na liście jednostek opisanych w słowniku pozostawiono nieregularny stopień wyższy i najwyższy przymiotnika *duży* ze względu na sprawiane przez nie trudności. Takie rozwiązanie wydaje się słuszne z glottodydaktycznego punktu widzenia i łatwe w realizacji jako zagadnienie leksykograficzne.

Dobór jednostek do podręcznika został podyktowany nie tylko poziomem kształcenia, ale też – a może przede wszystkim – tym, co autorki rozumieją przez *podstawową komunikację i proste sytuacje życia codziennego*. Por. poniżej.

Dla uczniów jest on [podręcznik – dopisek M.M.] szansą na naukę języka w stopniu pozwalającym na podstawową komunikację i porozumienie się w prostych sytuacjach życia codziennego już po około sześćdziesięciu godzinach²³.

W ocenie słowników należy brać pod uwagę, na ile dany opis leksykograficzny zaspokaja potrzeby zaprojektowanego odbiorcy dzieła. Słownik glottodydaktyczny jest z tego punktu widzenia najtrudniejszym do skonstruowania słownikiem. Powodem jest, z jednej strony, jednoznaczne określenie odbiorcy jako osoby nieznającej języka polskiego i chcącej się go nauczyć. Z drugiej strony to, że tym odbiorcą może być teoretycznie każdy niepolskojęzyczny człowiek. Różnice wieku, płci, religii, kultury, znajomości innych języków, wykształcenia, czasu, miejsca i powodu podjęcia nauki polszczyzny sprawiają, że zadanie wydaje się niewykonalne. Glottodydaktycy jednak pracują. Zmieniając punkt widzenia, można podjąć próbę odwrócenia zadania. Polega ono na zrekonstruowaniu

²³ K. DEMBIŃSKA, A. MAŁYSKA, *Start 1 Survival Polish. Zeszyt lektora*, s. 5.

potencjalnego odbiorcy podręcznika i zawartego w nim słownika na podstawie analizy słownictwa. Rozpisanie zawartości słownika w polach tematycznych daje interesujące rezultaty. Por. poniżej zarysowane pole CZŁOWIEK.

CZŁOWIEK	Cechy	7	<i>aktywny, głodny, ładny, młody, pracowity, sympatyczny, zajęty</i>	
	Rodzina	11	<i>dziadek, dziecko, mama, matka, mąż, ojciec, rodzina, siostra, syn, tata, żona</i>	
	Ubranie	2	<i>dżinsy, marynarka</i>	
	zdrowie i higiena	1	<i>chusteczki</i>	
	Uczucia	1	<i>miłość</i>	
	praca	zawód	27	<i>aktor, ambasador, architekt, asystentka, barman, fotograf, fryzjerka, informatyk, inżynier, kelner, konsultant, kucharz, lekarz, lektor, malarz, menedżer, muzyk, nauczycielka, pielęgniarka, pilot, policjant, polityk, reżyser, sekretarka, stomatolog, taksówkarz, zawód</i>
		Stanowisko	6	<i>dyrektor, funkcja, premier, prezes, prezydent, profesor</i>
		Cechy	12	<i>atmosfera, dynamiczny, elegancki, komfortowy, odpowiedzialny, profesjonalny, solidny, stresujący, ważny, większy, wygodny, zły</i>
		Organizacja	13	<i>dział, firma, konferencja, konferencyjny, praca, pracować, prasowy, prezentacja, projekt, propozycja, przełożyć, rachunek, spotkanie</i>
		Wyposażenie	18	<i>biurko, biuro, długopis, drukarka, fax, fotel, kalkulator, klawiatura, komputer, krzesło, lampa, monitor, myszka, papier, sala, służbowy samochód, wizytówka</i>
	Urzędowo	5	<i>pacjent, pan, pani, student, paszport</i>	
Prywatnie	2	<i>Boże Narodzenie, gość, imieniny, przyjaciel, przyjaciółka, Sylwester, święto, urodziny, wakacje, wizyta, zaprosić</i>		

Z pewną przesadą można powiedzieć, że materiały dydaktyczne opracowane przez K. Dembińską i A. Małykę są przeznaczone dla nieobciążonego rodziną bogatego, młodego, zdrowego, dobrze wykształconego i bezwyznaniowego mężczyzny. Jest on raczej przełożonym niż podwładnym Polaków. Do komunikacji z Polakami oprócz słownictwa związanego z pracą potrzebne mu są jednostki nazywające odcinki czasu, niewysokie potrzeby kulinarne, przemieszczanie się, topografię miasta, wyposażenie biura i domu oraz formuły grzecznościowe. Leksykograficzny portret użytkownika podręcznika zdaje się przeczyć tezie A. Seretny, że „leksykalne wymagania wszystkich uczących się, którzy rozpoczynają naukę, są więc podobne”²⁴.

²⁴ A. SERETNY, *Słownictwo w dydaktyce języka...*, s. 283.

P I C I E I J E D Z E N I E	picie	napoje	<i>herbata, jogurt, kawa, mleko, sok, woda gazowana, woda mineralna, woda niegazowana</i>
		alkohole	<i>piwo, wino</i>
	jedzenie	owoce	<i>banan, cytryna, jabłko, truskawka</i>
		warzywa	<i>ogórek, pomidor, sałata, ziemniak</i>
		słodycze	<i>ciastko, czekolada, guma do żucia, lody, pralinki</i>
		przegryzki	<i>chipsy, frytki, krakersy</i>
		mięso	<i>kurczak</i>
		ryby	<i>ryba</i>
		nabiał	<i>jajko</i>
		pieczywo	<i>chleb</i>
	tłuszcze	<i>masło, oliwa</i>	
	wypełniacze	<i>makaron, ryż</i>	
przyprawy dodatki posiłki smaki naczynia cecha			<i>cukier</i>
			<i>dżem, majonez</i>
			<i>jedzenie, kanapka, kolacja, obiad, sałatka, śniadanie, zupa</i>
			<i>pikantny, słodki</i>
			<i>kubek</i>
T O, C O W I D Z I A N E	miasto	<i>aleja, ambasada, bank, bar, hotel, kawiarnia, kino, motel, park, pub, recepcja, restauracja, rezerwacja, sklep, stacja benzynowa, supermarket, ulica, uniwersytet</i>	
	dom	<i>dom, klucz, kuchnia, mieszkać, mieszkanie, parasol, piętro, pokój, radio, telefon, telewizor, zegar</i>	
	przemieszczanie się	<i>autobus, bilet, jechać, lotnisko, metro, pociąg, rower, samochód, spacer, taksówka, tramwaj</i>	
	zwierzęta	<i>kot, małpa</i>	
	przyroda	<i>słońce, śnieg</i>	
	kolory	<i>biały, brązowy, czarny, czerwony, kolor, niebieski, pomarańczowy, szary, zielony, żółty</i>	

Powyższy nieco karykaturalny portret uczestnika kursu językowego wynika z katalogu zgromadzonych i pominiętych w słowniku jednostek. Należy przypomnieć, że znaczna część słownictwa użytego w materiałach dydaktycznych nie weszła do słowniczków umieszczonych na końcu poszczególnych lekcji. Wybiórcza konfrontacja pokazała, że niekiedy brak słów ze słowników w niesłownikowych materiałach dydaktycznych do danej lekcji.

Z przeprowadzonych analiz można wysnuć wiele glottodydaktycznych i leksyko-graficznych wniosków i postulatów.

Po pierwsze, wydaje się, że słownik załącznikowy powinien być stałym i obowiązkowym elementem materiałów dydaktycznych opracowanych dla danego kursu. Wynika to z potrzeby uczących i uczących się języka polskiego bez względu na poziom zaawansowania znajomości polszczyzny. Odrębną kwestię stanowi to, jaką postać mają mieć słowniki na poszczególnych etapach kształcenia.

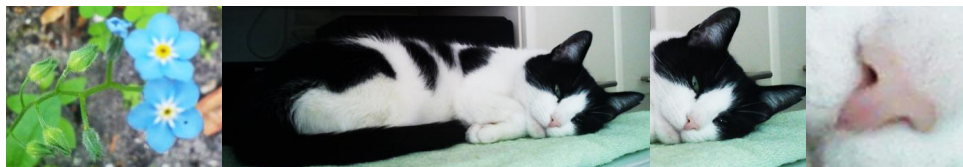
Po drugie, zawartość słownika powinna odzwierciedlać wszystkie jednostki pojawiające się w szeroko rozumianych materiałach dydaktycznych opracowanych dla danego kursu. W siatce haseł słownika powinny zostać uwzględnione również te elementy języka, które pojawiają się w procesie dydaktycznym jako podstawa ćwiczeń fonetycznych, bo uczący się powinien móc dowiedzieć się, jakie jednostki powtarza. Opis leksykograficzny takich jednostek może różnić się od pozostałych artykułów hasłowych. Podobnie ma się rzecz z napisami widocznymi na fotografiach i rysunkach. Dobrze będzie, jeśli wejdą one w skład słownika załącznikowego, aby w procesie dydaktycznym uniknąć wyjaśniania typu *ignotum per ignotum*.

Słownik powinien rejestrować wszystkie jednostki przewidziane do wprowadzenia na danym kursie, aby jednoznacznie informować o poziomie planowanej kompetencji leksykalnej jako jednym z celów kształcenia. Należy wystrzegać się sytuacji, w której nawet po zliczeniu zawartości słowników lekcyjnych nie można odpowiedzieć na pytanie, ilu i jakich słów nauczy się ktoś, kto zdecyduje się pracować z danym podręcznikiem.

Po trzecie, autorzy poszczególnych podręczników mogą i muszą samodzielnie podejmować decyzje na temat jakości i liczebności jednostek wprowadzonych w toku kursu i – co za tym idzie – zawartości siatki haseł słownika załącznikowego.

Charakter ustaleń zawartych w ESOKJ powoduje, że najprawdopodobniej nigdy nie dojdzie do ustalenia zbiorów leksyki dla poszczególnych poziomów kształcenia. Należy zatem zgodzić się na różne warianty zbiorów uzależnione między innymi od potrzeb i możliwości uczestników procesu dydaktycznego. Jeśli autorzy zechcą skonstruować podręcznik dla odbiorcy o określonej narodowości, wieku, sytuacji życiowej, to znajdzie to odbicie w słowniku załącznikowym.

Po czwarte, słownik powinien zostać napisany z wykorzystaniem tylko tych jednostek, które zostały wprowadzone w toku zajęć dydaktycznych. Od pierwszej lekcji uczący się powinien mieć możliwość korzystania z pożytkiem ze słownika, który ma być tak skonstruowany, aby odpowiadał na potrzeby uczących się na każdym poziomie ich kompetencji. W praktyce oznacza to, że informacje muszą być podawane w sposób zrozumiały również na początkowym etapie nauki charakteryzującym się brakiem kompetencji językowej. Potrzeby takich uczących się w doskonały sposób zaspokajają ikonograficzne przedstawienia treści leksemów.

Każdy wykorzystywany jako swoista definicja obraz może być użyty kilka razy. Za każdym razem do zilustrowania innych treści. Na przykład: *roślina*, *niezapominajka*, *platek*, *okrągły*, *niebieski*, *błękitny*, *dwa*, *pięć* lub *kot*, *głowa*, *nos*.

Po piąte, słownik powinien rejestrować nazwy własne. Niewykluczone, że najlepszą formą ich opisu będą gniazda słowotwórcze. Pomocne mogą też okazać się mapy.

Po szóste, opis leksykograficzny – oprócz wyjaśnienia semantyki jednostek – powinien zawierać:

- a) zapis fonetyczny z zaznaczonym akcentem;
- b) puste pole umożliwiające uczącym się wpisanie odpowiednika innojęzycznego i ewentualnego komentarza;
- c) numer lekcji, w toku której jednostka została wprowadzona.

Jeśli wiedza o jednostce była w toku kursu rozbudowywana, to oprócz numeru lekcji wprowadzającej powinny zostać podane numery pozostałych lekcji.

Jeśli lekcje mają rozbudowaną strukturę, to lepiej podawać nie tylko numer lekcji, ale też oznaczenia części lekcji, umożliwiające szybkie odszukanie informacji.

Po siódme, należałoby właściwie opracować dwa słowniki. Pierwszy powinien odpowiadać poziomowi kompetencji uczącego się przed rozpoczęciem kursu, drugi zaś ma być swego rodzaju podsumowaniem zdobytej w toku nauki wiedzy. Pierwszy można oznaczyć symbolem A (alfa), drugi symbolem Ω (omega). Słownik Ω powinien być tak skonstruowany, aby był jednocześnie słownikiem A (alfa) do nauki na kolejnym etapie kształcenia.

Po ósme, nie ma powodu, aby słownik informował o znaczeniach niepoświadczonych w materiałach dydaktycznych podręcznika. Nadmiar informacji może zakłócać samodzielną pracę ze słownikiem. Dotyczy to zwłaszcza osób nieznających polszczyzny lub znających ją jeszcze słabo.

Odrębną kwestię stanowi decyzja autorów o kolejności i zakresie wprowadzanych w toku nauki znaczeń polisemów. Troską autorów podręczników jest, aby uczący się korzystający z opracowanych przez nich materiałów dydaktycznych uczyli się polszczyzny, a nie polszczyzny podręcznika.

Po dziewiąte, dobrze, jeśli słownik będzie informował o relacjach semantycznych (*roślina*: *niezapominajka*; *biały*: *czarny*; *błękitny*: *niebieski*) i związkach

morfologicznych między jednostkami (*kot: kotek; biały: biel; słodki: słodzić; cukier: cukrzyć*).

Po dziesiąte, dobrze jeśli budowę słownika poprzedzi świadome wypełnienie pól tematycznych. Pomoże to autorom podręcznika i słownika w zdyscyplinowanym doborze jednostek leksykalnych zawartych w materiałach dydaktycznych oraz wyeliminowaniu błędów pominięć i dysproporcji w ilościowej i jakościowej reprezentacji słownictwa tematycznego.

	roślina		
	niezapominajka		
todyga	niebieski	pięć	okrągły
liść	błękitny		
kwiat	biały		
płatki	żółty		
	zielony		

Po jedenaste, warto zwrócić uwagę na jedną z trudności procesu przyswajania języka obcego. Wydaje się, że z punktu widzenia użytkownika słownika glottodydaktycznego cenne są informacje o homonimii międzyjęzykowej, bo jest ona realnym zagrożeniem nieporozumień komunikacyjnych na każdym poziomie kompetencji. Ze względu na ten aspekt zjawiska postuluje się, aby elementem uwzględnianym w procesie dydaktycznym była informacja o homonimiczności wprowadzanych w toku kursu jednostek polskich i innojęzycznych.

Wszystko, co powiedziano wyżej, wydaje się potwierdzać, że warto, aby nad siatką haseł słownika załącznikowego i samym słownikiem pracowali wspólnie glottodydaktyk i leksykograf.

Trudno nie zgodzić się z tezą A. Seretny, że „korzystanie z opracowań leksyko-graficznych powinno stanowić integralną część procesu dydaktycznego”²⁵. Zasadne wydaje się świadome upowszechnianie praktyki korzystania ze słowników również na początkowym etapie kształcenia. Nie będzie to możliwe bez opracowywania słowników załącznikowych w podręcznikach. W konsekwencji może to doprowadzić do podjęcia wysiłku opracowania nie tylko nowego słownika *minimum* i słownika liczącego od 20 do 25 tysięcy jednostek²⁶, ale być może też słownika *minimum minimorum* dla rozpoczynających naukę języka polskiego od zera.

²⁵ A. SERETNY, *Słownictwo w dydaktyce języka...*, s. 317.

²⁶ Por. tamże, s. 316.

BIBLIOGRAFIA

- DEMBIŃSKA K., MAŁYSKA A., *Start 1 Survival Polish. Podręcznik do nauki języka polskiego na poziomie A0*, Warszawa 2010.
- DEMBIŃSKA K., MAŁYSKA A., *Start 1 Survival Polish. Zeszyt lektora*, Warszawa 2010.
- LIPIŃSKA E., SERETNY A., *Integrowanie kompetencji lingwistycznych w glottodydaktyce na przykładzie nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego. Poradnik metodyczny z ćwiczeniami*, Kraków 2013.
- MAŁASIŃSKA I., *Uczymy posługiwania się słownikami*, „Języki Obce w Szkole” 45 (2001), nr 4 (226), s. 74-75.
- MARTYNIUK W., *A1 – elementarny poziom zaawansowania w języku polskim jako obcym*, Kraków 2004.
- MIODUNKA W. (red.), *Nauczanie języka polskiego jako obcego: materiały z pierwszej konferencji*, Kraków 1997.
- OSTROMĘCKA-FRĄCZAK B., *Historia leksykografii słoweńskiej*, Łódź 2007.
- OSTROMĘCKA-FRĄCZAK B., *Słownik dwujęzyczny i jego rola w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, [w:] TAŻ (red.), *Polonistyczna edukacja językowa i kulturowa cudzoziemców*, Łódź 1998, s. 389-395.
- OSTROMĘCKA-FRĄCZAK B., *Słowniki dydaktyczne do nauki języka polskiego jako obcego. Teoria i praktyka*, [w:] J. MAZUR (red.), *Polonistyka w świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*, Lublin 2000, s. 323-331.
- SERETNY A., *Słownictwo w dydaktyce języka. Świat słów na przykładach języka polskiego jako obcego*, Kraków 2015.

ZAŁĄCZNIKOWY SŁOWNIK GLOTTODYDAKTYCZNY
JAKO PROBLEM LEKSYKOGRAFICZNY I DYDAKTYCZNY

Streszczenie

W praktyce glottodydaktycznej nastąpił przełom, wynikający ze zmiany podejścia do nauczania słownictwa. W dominującym obecnie podejściu komunikacyjnym zwrócono uwagę na konieczność nie tyle systematycznego, jak dotychczas, ile systemowego nauczania słownictwa, nadając mu nieco większą rangę. W tej sytuacji w refleksji glottodydaktycznej nabierają wagi słowniki oraz poświęcone im prace analityczne. Dotychczasowa literatura przedmiotu obejmuje słowniki ogólne i glottodydaktyczne (dydaktyczne, pedagogiczne) oraz omówienie ich cech i sposobów wykorzystania w procesie dydaktycznym.

Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na złożoność i ważność problemu, jakim jest tzw. słownik załącznikowy. Na potrzeby artykułu utworzono termin *załącznikowy słownik glottodydaktyczny*, przez który rozumie się słownik umieszczony na końcu podręcznika do nauki języka obcego. W założeniu teoretycznym na słownik załącznikowy składają się słowniki umieszczone w poszczególnych jednostkach dydaktycznych danego podręcznika. Zawartość słownika załącznikowego powinna zatem odzwierciedlać zawartość poszczególnych słowników lekcyjnych. Za podstawę analiz wybrano podręcznik Kamili Dembińskiej i Agnieszki Małyski *Start 1 Survival Polish. Podręcznik do nauki języka polskiego na poziomie A0*.

Słowa kluczowe: glottodydaktyka; systemowe nauczanie słownictwa; załącznikowy słownik glottodydaktyczny.

ATTACHMENT GLOTTODIDACTIC DICTIONARY
AS A LEXICIOGRAPHIC AND DIDACTIC PROBLEM

Summary

In the glottodidactic practice there was a breakthrough resulting from a change in the approach to teaching vocabulary. In the currently prevailing communication approach, attention is paid to the necessity of system, rather than systematic, teaching vocabulary, giving it a slightly higher rank. In this situation, glossodidactic reflection takes on the importance of dictionaries and analytical work devoted to them. Previous literature on the subject includes general and glottodidactic dictionaries (didactic and pedagogical) as well as discussion of their features and methods of use in the didactic process.

The purpose of this article is to draw attention to the complexity and importance of the problem, which is so called the attachment dictionary. For the purpose of the article, the term *attachment glottodidactic dictionary* is formulated, which is understood as a dictionary placed at the end of the handbook for learning a foreign language. In the theoretical assumption, an attachment dictionary consists of dictionaries placed in individual didactic units of a given handbook. The contents of the attachment dictionary should therefore reflect the contents of the individual dictionaries. The handbook by Kamila Dembińska and Agnieszka Małyska *Start 1 Survival Polish. Podręcznik do nauki języka polskiego na poziomie A0* [A guide to learning Polish at A0 level] was chosen as the basis for the analysis.

Key words: glottodidactics; system teaching vocabulary; attachment glottodidactic dictionary.